

The Persuasive Function of the Syntactic Plan Language Means as Attested in Selected Communicates Representing Spoken journalism

The author analyses the function of selected syntactic plan language means, the usage of which has been attested in the presenters' speech within Události, the main evening news of the Czech statutory broadcaster, Česká televize. The presenters use full valency syntactic constructions, i.e. syntactic constructions using the complete set of verbal arguments. The presenters don't manifest any of the phenomena typical of everyday spontaneous spoken interaction. Through thorough analysis of selected texts the author has proved that to influence the assumed audiences, the presenters use word-order modifications, epistemic language means, and voluntative modality, as well as utterances lacking finite verb forms. The attested persuasive means are functionally similar to the usage of headlines in written journalism; however, in other cases they may build ellipsis-based utterances or other types of utterance modifications. Individual presenter's idiolects have shown differences as for the relative frequency of modifications. The relative persuasive strength of the language means used with respect to the assumed audiences varied as well.

Keywords: syntactic plan, word-order, functional sentence perspective, epistemic language means, voluntative modality, persuasive means, ellipsis-based utterances

Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
tř. Svobody 26
771 80 Olomouc
jindriska.svobodova@upol.cz

PERSVAZIVNÍ FUNKCE VÝRAZOVÝCH PROSTŘEDKŮ SYNTAKTICKÉHO PLÁNU VE VYBRANÝCH KOMUNIKÁTECH MLUVENÉ PUBLICISTIKY

JINDŘIŠKA SVOBODOVÁ

Následující příspěvek zamýšlíme jako případovou studii věnovanou analýze vybraných prostředků syntaktického jazykového plánu užitých v poměrně specifickém typu komunikace mluvené publicistiky, a to vědomě, se záměrem zapůsobit na předpokládaného recipienta a eventuálně i žádoucím směrem ovlivnit jeho recepci předkládaných informací. Materiálovou bázi jsme získali přepisem čtyřiceti osmi vydání hlavní zpravodajské relace veřejnoprávní České televize Události odvysílaných v prvních čtyřech měsících roku 2016. Pořady byly vybírány tak, aby v nich jednotliví moderátoři byli zastoupeni ve stejném poměru, pozornost jsme pak věnovali výlučně jejich vstupům ve studiu ČT.

Příspěvky moderátorů mají charakter předem připravených, dobře promyšlených a kompozičně propojených výpovědí, u kterých nemůžeme předpokládat frekventovaný výskyt jevů typických pro syntax mluvených nepřipravených komunikátů. Ačkoli jde o projevy uskutečněné v mluveném modu, k jejich realizaci dochází s evidentním využitím textů připravených na čtecích zařízeních, a proto mají svou strukturaci mnohem blíže k projektům psaným – mluvčí v podstatě vytváří gramaticky i obsahově úplné syntaktické celky, jejichž uzavřenost a ukončenost je signalizována i intonačně (k otázce absence těchto rysů v syntaktických strukturách mluveného textu viz např. Müllerová 1994: 23). Výskyt jevů příznačných pro tzv. mluvenou syntax, popsanych komplexně např. v práci O. Müllerové (1994) či M. Grepla a P. Karlíka (1998: zejména 381n), by byl v tomto případě výsledkem výrazné autorské stylizace a v prostředí veřejnoprávního celoplošného média bychom je pravděpodobně hodnotili jako nevhodné.

Při práci s přepisem moderátorských vstupů nás tedy bude především zajímat, jaké možnosti nabízí „spisovná“ syntax profesionálním mluvčím, jak se mohou v tomto smyslu lišit komunikáty identického diskurzu pouze s ohledem na invenci produktorů a možnosti jejich idiolektu a jaké prostředky pak mohou působit jako pragmaticky aktivní prvky při ovlivnění předpokládaných recipientů.

1. Při práci s autentickým materiálem vycházíme z předpokladu, že v hlavní zpravodajské relaci veřejnoprávního média budou moderátoři ve svých vstupech respektovat požadavky zpravodajských žánrů a budou se snažit vyhnout záměrnému užití prostředků směřujících k ohrožení objektivitě či ke snížení informační kvality, při komunikaci s předpokládaným recipientem budou usilovat především o získání a udržení jeho pozornosti a výrazové prostředky syntaktické roviny, jejichž užití by vedlo k modifikaci

pravidelné výstavby syntaktických struktur, očekáváme především v oblasti slovosledného variování spojeného s využitím intonačního průběhu výpovědi. Dalším očekávaným prostředkem je pak práce s modalitou, a to jak voluntativní, tak i epistémickou, pozornost zaměříme rovněž na využití prostředků řečnického stylu, jakými jsou např. řečnické otázky, případně výpovědi s tázací intonací obecně.

Při analýze a následném vyhodnocení získaných výsledků budeme jako samostatné jednotky hodnotit jednotlivé moderátorské vstupy představující integrované obsahově-pragmatické celky (k terminologii blíže viz Kořenský a kol. 1999: 136), ohraničené a uzavřené jak intonačně, tak i obsahově-věcnou jednotou sdělení. Je pro ně příznačná předmětná jednota zajištěná jak jejich tematicko-rematickou strukturací, tak výskytem izotopických vztahů (blíže viz Daneš 1985: 207n). Počet těchto obsahově-pragmatických jednotek v jednotlivých relacích kolísá v závislosti na dramaturgickém záměru mezi jedenácti až jedenadvaceti.

2. Relace, v nichž jako moderátorka úvodního zpravodajského bloku vystoupila Marcela Augustová, byly odvysílány 4., 14., 16. a 22. ledna, 18., 29. a 30. března a 5., 7., 9., 15. a 17. dubna.

2.1 Jelikož jsou jednotlivé vstupy věnovány zpracování a zprostředkování nových informací,¹ obecně předpokládáme výrazně vyšší frekvenci výpovědí s tzv. objektivním slovosledem (k terminologii blíže viz Mathesius 1947: 234–242; nověji Encyklopedický slovník češtiny 2002: 426–427, dále EŠČ). Jedná se tedy o takový způsob slovosledného uspořádání výpovědi, v němž je výpovědní dynamičnost rozložena zleva doprava, ve směru od jednotek s nižší informační hodnotou (tedy nižším stupněm výpovědního dynamismu) k jednotkám s vyšší informační zátěží, tedy obvykle od tématu k rématu (blíže viz EŠČ: 426). Ve sledovaných relacích je evidentně nejvyšší frekvence právě takových vstupů, ve kterých je úvodní výpověď vybudována na posloupnosti T → R a v následujících výpovědích jsou s využitím izoto-

/1/ Novost, resp. známost informace je poměrně relativní. Detailně se této otázce věnoval např. F. Daneš (1985: 190n) a uvědomoval si obtížnost terminologického rozlišení známých a nových informací (zejména v souvislosti s aktivizací širšího situačního a zkušenostního kontextu). S ohledem na starší bádání uskutečněná v této oblasti došel k závěru, že je v tomto kontextu vhodné využití „funkčního“ přístupu, podle kterého: „Ve výpovědích nevýzvoových zamýšlí podavatel sdělit příjemci něco pro něj nového [...]. Víme, že záměrem podavatele je dosáhnout u příjemce lepší informovanosti, tj. jisté změny, úpravy v jeho znalostech, vědomostech o světě (které u něho podavatel předpokládá). Na tomto výkladu informačního podkladu sdělování je pro nás podstatné to, že podavatel vychází z nějakého předpokládaného stavu znalostí světa (jistého jeho úseku) u příjemce a tuto znalost obohacuje o něco nového, o čem se domnívá, že by mohlo příjemce (právě) zajímat...“ (Daneš 1985: 193–194). V tomto smyslu lze uvažovat např. o „známosti“ tématu úvodní výpovědi vůbec prvního příspěvku v Událostech odvysílaných 8. února: *Smrt pěti českých turistů nedaleko Innsbrucku zavinila lavina, která se sama utrhla ze štítu Geier*. Moderátor J. Železný zde spoléhá na širší vědomostní kontext recipientů a předpokládá u nich znalost tématu, jež se ve zpravodajství v daném období opakovaně objevovalo.

pických vztahů rozvíjeny nejrůznější typy tematických posloupností ať už derivací z linie tematické či rematické:

(1) Islámští radikálové sestřelili na severu Sýrie armádní stíhačku. Při monitorovací misi ji zasáhli raketou. Pilot se katapultoval a ozbrojenci ho podle některých zdrojů zajali. Damašek už spustil operaci na jeho záchranu.

Pobyt čínského prezidenta pokračuje večerí na Pražském hradě. Tam má Si Ťin-pching přijet za pár minut. Bezprostřední okolí je znovu uzavřené a mimořádná bezpečnostní opatření pochopitelně všudypřítomná. Na místě je Lenka Drmotová.

Zejména s ohledem na přidělený prostor se poměrně často projevuje snaha moderátorky umístit při aktivizaci zkušenostního kontextu předpokládaného recipienta do tematické části výpovědi co nejvíce informací, a tak se témata prvních výpovědí výrazně dynamizují:

(2) Napětí mezi Saudskou Arábií a Íránem vyvolané popravou šíitského duchovního se vyhrocuje.

Vyšetřování pedofilního chování katolických kněží ve francouzském Lyonu se rozšiřuje.

Ani druhý den návštěvy čínského prezidenta Si Ťin-pchinga v Praze nezůstal bez kontroverzí.

Důsledkem tohoto faktu je pak např. vznik zhuštěných nominalizovaných výpovědí. Vedle této tendence se projevila ještě (svým způsobem protichůdná) snaha uvést výpověď jejím zasazením do časově-prostorových kulís. Tento jev souvisí s formou předávaných zpráv – recipient je odkázán pouze na zvukový kanál a tzv. měkký začátek zprávy mu usnadní vnímání; i v tomto případě ovšem dochází k obsahovému rozšíření tématu prvních výpovědí:

(3) V německém Frankfurtu nad Mohanem v noci neznámí útočníci několikrát vystřelili do okna uprchlické ubytovny.

V Moravskoslezském kraji se dál špatně dýchá.

V bruselské čtvrti Molenbek probíhá velká policejní operace.

Poměrně sporadický je pak výskyt tzv. rematizátorů (ve sledovaném vzorku se pohybují v řádech jednotek), modifikačních či vytýkacích částic signalizujících předěl mezi tématem a rématem výpovědi a sloužících mimo jiné k signalizaci vlastního rématu (blíže viz ESČ: 374):

(4) Bezmála tisíc tři sta starostů nejen řídí radnice.

Asi s největším napětím čekalo na výsledek jednání v Bruselu právě Řecko.

Výskyt výpovědí se subjektivním slovosledem (jejichž výpovědní dynamičnost je uspořádána od nejvyššího k nejnižšímu stupni, tedy od rématu k tématu, blíže ESČ: 427) je omezený. Moderátorka jej využívá jako nástroj aktivizace recipienta v případech, kdy sděluje nečekané či překvapivé informace:

(5) *Šest miliard korun mají příští rok dostat ze státního rozpočtu sportovci. Na dva tisíce tři sta elektronických receptů vydali lékaři od minulého týdne, kdy systém začal znovu fungovat. I v obci se dvěma tisíci obyvatel může vyrůst skvost mezi českými stavbami.*

Z hlediska frekvence je pak ještě omezenější výskyt tzv. existenciálních vět (terminologie pochází z práce V. Mathesia, který ilustrativní větu *Byl jednou jeden král* označil jako nezačleněnou neboli existenciální (Mathesius 1947: 235), obsahující pouze: „jádro výpovědi se slovy průvodními“ (ibidem: 236). Ve sledovaném vzorku jsme našli v podstatě pouze tři výpovědi tohoto typu:

(6) *Začaly přijímací testy na střední školy.
Uběhly dva roky od anexe Krymu.
Zemřel Guido Westerwelle.*

V následující tabulce přinášíme přehled slovosledného uspořádání v úvodních výpovědích jednotlivých příspěvků, případy jiného než objektivního slovosledu dokládáme vybranými ilustrativními příklady.

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
4. 1.	15	15	0
14. 1.	17	14	3 (<i>Zvířata, tiskárna, mixér, francouzské hole. To všechno se našlo zapomenuté ve vozech pražské hromadné dopravy. // O něco méně než loni, zhruba o 146 tisíc dětí, půjde k zápisům do prvních tříd.</i>)
16. 1.	11	11	0

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
22. 1.	18	11	7 (<i>Nejméně 45 běženců, z toho 17 dětí se utopilo v moři nedaleko tureckého pobřeží. // Zhruba 100 stížností na soudní znalce každý rok, ministerstvo spravedlnosti i proto chystá úpravu zákona o těchto expertech.</i>)
18. 3.	15	11	4 (<i>Uběhly dva roky od anexy Krymu. // Digitální ohňostroj, video-mapping, blikající sochy. Plzeň už podruhé ozářil Festival světla.</i>)
29. 3.	11	11	0
30. 3.	21	17	4 (<i>Tři podmínky, dvě osvobození. Soud zatím nepravomocně rozhodl... // Komplikace s bydlením má skupinka křesťanských uprchlíků z Iráku, která několik týdnů přebývá ve Smilovicích nedaleko Frýdku-Místku.</i>)
5. 4.	16	9	7 (<i>Tři tisíce sto korun na hlavu poslal stát lidem z vesnic kolem muničního skladu ve Vrběticích. // Výjimečný trest za dvojnásobnou vraždu potvrdil olomoucký vrchní soud.</i>)
7. 4.	13	11	2 (<i>Komplikace pro českou pomoc křesťanským uprchlíkům. // Na kampani, prostorách i lidech. Tam všude bude ČSSD v příštích letech šetřit.</i>)
9. 4.	17	12	5 (<i>Dlažba, nebo asfalt v historické zóně? // Čína. Ekonomická velmoc, která si ovšem příliš neláme hlavu s ochrannými známkami.</i>)

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
15. 4.	17	13	4 (<i>V notně okleštěné podobě schválili poslanci omezení otevírací doby obchodů. // Levné parcely, klid, příroda a žádná kriminalita. Obce v Krušných horách lákají nové obyvatelé.</i>)
17. 4.	19	14	5 (<i>Jihoaamerická telenovela v přímém přenosu. Brazilští poslanci právě rozhodují... // V průměru o 3 % se příští rok podle předpokladu ministra financí zvednou platy státních zaměstnanců.</i>)

Tabulka č. 1: Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích M. Augustové

2.2 Jako pragmaticky aktivní prvek se v textech publicistického funkčního stylu objevují prostředky modality. Obecně platí, že modalita v jazyce funguje jako nástroj vyjádření hodnocení propozičního obsahu výpovědi, v mediálních textech ovšem bývá nezdědka problematické odhalit nositele modálních dispozic, který může být, i když obvykle není, identický s osobou mluvčího. Na v podstatě obligátní signalizaci postojové modality² se navrhuje modalita deontická (v našem pojetí nadále budeme užívat označení modalita voluntativní) a jistotní neboli epistémická. Oba typy modality částečně sdílejí repertoár verbálních výrazových prostředků (z hlediska adekvátní interpretace může být komplikované např. užití slovesa *mít* ve výpovědích typu *Řecko mělo podle vlastních slov do víkendů vyklidit improvizovaný uprchlický tábor na hranici s Makedonií*). Prostředky voluntativní modality mluvčí vyjadřuje kategorie možnosti, nutnosti či záměrnosti propozičního obsahu, epistémická modalita slouží jako prostředek vyjádření jistoty o jeho platnosti. E. Buráňová (1979: 99) podle původce modality rozlišuje tři kategorie: a) původce modality je totožný s mluvčím, b) původce modality není totožný s mluvčím ani adresátem a je explicitně označen, c) původce modality není označen, vyjadřuje se vlastně cizí mínění. F. R. Palmer (1995: 51–53) nabízí

/2/ H. Běličová (1983: 45) v tomto smyslu uvažuje o nutném hodnocení skutečnosti mluvčím, jež se transponuje do vyjádření základních komunikačních funkcí, resp. tříd typů oznamovacích, tázacích, rozkazovacích a přacích vět.

další kategorie jistotní modality, a to a) spekulaci, b) soud, c) cizí mínění, d) svědectví smyslů. Při jejich vyjadřování odlišuje případy, kdy mluvčí užívá tzv. soudů (judgments), tedy spekulací či logických úsudků, nebo reprodukuje cizí názor (kategorie tzv. evidenciálnosti, evidencials). Pro mediální texty je obvyklé užití právě prostředků signalizujících cizí mínění. Informace bývá obvykle autorizována a původce modality je recipientovi představen. Po detailnější práci s vybranými komunikáty můžeme konstatovat, že ani při práci s prostředky modality nedochází k záměrnému porušování informační kvality, moderátorka je využívá v případech, kdy nevystupuje jako nositelka modálních dispozic a pouze konstatuje daný stav. V následující tabulce přinášíme přehled užití explicitně vyjádřené voluntativní či epistémické modality. Plně si ovšem uvědomujeme, že pochopení modálních významů nelze oddělovat od interpretace širšího komunikačního kontextu, a proto právě v této oblasti může velmi snadno dojít k dezinterpretaci (jí „nahrává“ i vícesložnost užitých prostředků) a vyjádření kategorie záhodnosti může být zaměněno za signalizaci míry jistoty, nejasnosti mohou vznikat i při identifikaci nositele modálních dispozic.

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
36	24	43	14	38

Tabulka č. 2: *Prostředky vyjádřené modality v příspěvcích M. Augustové*

Při vyjadřování kategorií voluntativní modality jsme se nesetkali s případem, že by mluvčí sama byla současně nositelkou modálních dispozic. V podstatě šlo vždy o zprostředkování vůle personálních objektů její komunikační aktivity. V rámci kategorie nutnosti se vyjadřuje jak prostá nutnost (modální predikátor *muset* byl užit v 8 případech), tak její podkategorie, a to záhodnost, náležitost (blíže Grepl – Karlík 1998: 160): *Policejní prezident má do dvou týdnů sepsat zprávu o postupu svých mužů a veřejně ji představit*.³ Podobně i při vyjadřování možnosti jde o konstatování objektivního stavu, ve vybraném ilustrativním příkladu se navíc kombinuje s epistémickým predikátorem signalizujícím i kategorii evidenciálnosti:⁴

/3/ V daném případě zřejmě není nositelem modální dispozice ani personální subjekt, neboť jeho žádoucí jednání je evidentně výsledkem vůle třetí, neoznačené osoby.

/4/ Do přehledové tabulky jsme výpovědi s tímto typem predikátorů nezahrnovali, omezovali jsme se na lexikalizovaná spojení typu *podle předpokladu ministerských úředníků* apod.

Jaroslav Barták mohl uprchnout z vězení, vypověděli svědci před Krajským soudem v Liberci. V rámci kategorie možnosti bývá vyjadřována jak schopnost či dovednost nositele modální dispozice, tak kategorie dovolení v případech, kdy se děj uskuteční či neuskuteční proto, že to další osoba umožnila, resp. neumožnila (*Drážní inspekce ať smí testovat možný alkohol v krvi strojvůdců // Klienti do něj za tři roky nastrádali přes tři miliardy korun. Od prvního ledna další peníze převádět nemůžou.*). Do této skupiny jsme zařadili i případy vyjádření neschopnosti nositele modální dispozice něco vykonat (*Kyjev se po ztrátě Krymu nedokázal vypořádat ani s proruskými povstanci*). Stejná situace nastává i při vyjadřování záměru (*prezident Miloš Zeman chce letos znovu přesvědčit politiky, aby přistoupili na přímou volbu starostů a hejtmanů*).

Při vyjadřování pravděpodobnosti moderátorka užitím obvyklých epistémických částic vyjadřovala míru jistoty o sdělovaném obsahu (*nová pravidla pro veřejné zakázky Senát zřejmě vrátí poslancům; největší únik utajovaných skutečností obsažených v panamských dokumentech možná vyústí v přísnější pravidla pro daňové ráje*), míru přesvědčení o platnosti obsahu signalizuje i polyfunkční modální predikátor *mít* (*ceny mají klesat i v příštích týdnech* nebo jiné epistémické predikátory *vláda věří, že omezí daňové úniky*). V případě mediálních sdělení jsme očekávali vyšší frekvenci prostředků epistémické modality, jimiž by mluvčí vyjadřovala odstup od sdělovaných obsahů a svým způsobem se i zbavovala odpovědnosti za prověření jejich objektivní platnosti. Ve sledovaném vzorku ale ani tento typ modality není příliš zastoupen, ačkoli kategorie evidenciálnosti je druhá nejpočetnější (*ta je podle Miloše Zemana zodpovědná za to, že ...*). Při vyjadřování evidenciálnosti moderátorka odkazuje buď na zveřejněná sdělení jiných mediálních či dalších oficiálních organizací, nebo na představitele organizací zodpovědných za uskutečnění sdělovaných obsahů (*podle prvních informací hygieniků, podle obžaloby ho usvědčila nahrávka*). Jako nejproblematictější se ukázalo zařazení výpovědi s modálním slovesem *mít* v případech typu: *Šest miliard korun mají příští rok dostat ze státního rozpočtu sportovci*. Ze sdělení není bez zapojení kontextu zcela zřejmé, zda jde o vyjádření záhodnosti (*má pak znamenat, že se to od odpovídajícího ministerstva očekává*), nebo možnosti (*mají dostat*, tedy zřejmě, pravděpodobně dostanou).

2.3 Jak jsme již zmínili výše, pro sledovaný vzorek jsou typické úplné větné struktury s pravidelným obsazováním nutných valenčních pozic. Minimální je ale i výskyt transformovaných deagentních struktur, v nichž by docházelo k odsouvání konatele děje z povrchové pozice subjektu (blíže k otázkám diateze a deagentizace například autoři *Mluvnice češtiny III*: 233n, resp. 246n nebo Grepl – Karlík 1983):

(7) *V Moravskoslezském kraji se dál špatně dýchá.*

K otázkám kategorie slovesného rodu jako pragmaticky aktivního výrazového prostředku se vyjadřuje např. N. Fairclough (1989: 26) v souvislosti s aplikací metody kritické analýzy diskurzu např. na politické mediální texty. Užití konstrukcí s nevyjádřeným konatelem děje může být záměrné a je motivováno např. snahou minimalizovat vlastní újmu nebo naopak prospěch politického oponenta. Obecně tak může právě pasivizace fungovat jako nástroj porušení objektivitu sdělení. V zaznamenaných „odosobněných“ výpovědích typu *Nová slovní přestřelka se odehrála mezi prezidentem a vládou* jde ale podle našeho názoru spíše o snahu aktivizovat pozornost předpokládaného recipienta (a to nejenom výběrem syntaktické konstrukce, ale také užitými lexikálními prostředky). Zásady informační kvality se neporušují ani ve výpovědích se všeobecným nebo výrazně dekonkretizovaným konatelem; moderátorka M. Augustová je neužívá jako pragmaticky aktivní prvky a v konstrukcích typu *Nizozemci v referendu odmítli; poslanci schválili omezení otevírací doby* apod. evidentně nejde o záměrnou, pragmaticky motivovanou anonymizaci konatele děje.

Jako nástroj upozadění skutečných konatelů děje mohou sloužit synekdochická, resp. personifikovaná vyjádření typu: *Švédsko začalo na hranicích kontrolovat lidi přijíždějící z Dánska (...)* *Kodaň odpověděla okamžitě; už za dva měsíce bude Slovensko hlasovat; radnice začaly s jarním úklidem ulic; Teherán propustil na svobodu čtyři vězně; deset obcí napříč Českem vybírá nová zastupitelstva* (ve sledovaném vzorku jsme našli sedmáct případů užití). Nedomníváme se však, že by důsledná personalizace vedla v podobných konstrukcích k posílení informační kvality, nebo naopak že by jejich užití bylo motivováno snahou nějak ovlivnit interpretaci sdělení recipienty.

Aktivizační funkci plní i další gramatická kategorie, a to slovesné osoby (zde ovšem v omezené míře). Moderátorka sporadicky užívá první osoby plurálu, např. při uvádění ilustrativních příkladů nebo jako prostředek s fatickou komunikační funkcí: *pojďme tam, kde systém funguje, například na Slovensko; pokračujeme zcela aktuální zprávou*. Podobně sporadický (celkem dvě výpovědi) je i výskyt výpovědi s otázkovou intonací:⁵

(8) *Dlažba nebo asfalt v historické zóně?
Co přesně znamená tato značka?*

V obou případech se jedná o první výpovědi aktuálního vstupu, v nichž je zaváděno nové téma a jejich užití je opět motivováno výlučně snahou recipienta aktivizovat, nikoli přesvědčit či ovlivnit jeho názor.

/5/ Zde máme na mysli pouze „pseudootázky“ stylizovaně směřující k předpokládaným recipientům, nikoli otázky na redaktoři v terénu či přizvané hosty.

2.4 V úvodu tohoto příspěvku jsme se pokusili o obecnou charakteristiku analyzovaných komunikátů a konstatovali jsme, že moderátorské vstupy mají charakter předem připravených a dobře promyšlených textů. Pro tento textový typ není typický výskyt rysů mluvené syntaxe, ke kterým bychom mohli zařadit i tzv. výpovědní modifikace (bližší přehled a typologizaci viz Grepl – Karlík 1998: 389n).

Nejpočetněji jsou v analyzovaných textech zastoupeny výpovědi s elipsou přísudkového slovesa. V celkem pěti zaznamenaných případech se výpovědi tohoto typu vyskytly uprostřed vstupu a sloužily jako funkční prostředek textové soudržnosti:

(9) I v obci se dvěma tisíci obyvateli může vyrůst skvost mezi českými stavbami. Hlavní sdělení právě vycházející ročenky české architektury. Sedmaosmdesátiletý skladatel Ennio Morricone je na světovém turné. Zastávka první – Praha. Letos je to 260 let, co se skladatel narodil. Víc Irena Krcháková.

V dalších třech případech je eliptická výpověď zařazena na začátek vstupu, kde jednak propojuje aktuální vstup s předcházejícím, jednak funguje jako prostředek výrazně dynamizující sdělení:

*(10) Jeden problém a dva návrhy, co s ním.
A další podoba migrační krize.
A do oblasti Hradčan ještě živě.*

Jako velmi funkční nástroj aktivizace recipienta funguje i kompletace výpovědi (zaznamenána ve dvanácti případech). Po koncovém intonačním předělu je výpověď doplněna o informace pragmatického významu, jako např. prostorové, časové či jiné údaje, jež neobsazují valenční pozice predikátu maticové věty. Podobný postup je velmi účinný při zdůraznění právě těchto okolností, jež by jinak recipient mohl přeslechnout nebo by jim nevěnoval dostatečnou pozornost:

*(11) V souvislosti s ALS se aktuálně probírá taky otázka etiky. Dnes třeba v Akademii věd.
Čeští a němečtí kritici současné migrační politiky symbolicky blokovali hranice na třech bývalých přechodech. V Českých Velenicích, Kraslicích a na Cínovci.
Šéf financí Andrej Babiš vidí priority jinde. A to v investicích.*

Opakem dodatečného doplňování informací je jejich předsouvání před samotnou výpověď. I zde je podavatel motivován především snahou intonačním osamostatněním vytčený větný člen zdůraznit:

(12) Na kampani, prostorách i lidech. Tam všude bude ČSSD v příštích letech šetřit.

Zvířata, tiskárna, mixér, francouzské hole. To všechno se našlo zapomenuté ve vozech pražské hromadné dopravy.

I tento typ výpovědní modifikace ale moderátorka užívá velmi spora-
dicky, v prepisech jsme jej zaznamenali ve čtyřech případech.

Formálně blízko k předsunutým větným členům mají i výpovědi nevětné povahy, které svou formou i funkcí připomínají titulky tištěné publicistiky. Zpravidla mají podobu intonačně uzavřených nevětných výpovědí, s následujícími syntaktickými celky ale nejsou na rozdíl od předsunutých členů nijak formálně propojeny:

(13) Amyotrofická laterální skleróza. Neléčitelná choroba, o které se aspoň v Česku pořád málo mluví.

Komplikace pro českou pomoc křesťanským uprchlíkům. Vláda zastavila projekt, který nabízel přesídlení z Iráku.

Jako funkční nástroj aktivizace recipienta použila moderátorka tuto konstrukci celkem v deseti případech.

3. V následující části práce se budeme věnovat příspěvkům dalších moderátorů hlavní zpravodajské relace ČT, postupovat budeme v abecedním pořádku, pozornost tedy zaměříme nejprve na vystoupení Michala Kubala. Pro naši analýzu jsme použili prepisy relací odvysílaných 3., 7., 17. a 25. ledna, 3., 11., 16., a 25. února a konečně 2., 11., 22. a 31. března.

3.1 I v případě moderátora M. Kubala jsme se nejprve zaměřili na tematicko-rematické uspořádání prvních výpovědí v jednotlivých příspěvcích. Vzhledem k funkci zpravodajského žánru převládaly výpovědi s objektivním slovosledem. Moderátor ale pro aktivizaci recipientovy pozornosti užívá prostředky, s nimiž jsme se v komunikátech M. Augustové nesetkali. K nim patří například zavádění tématu ze situačního kontextu, když moderátor využije obrazový doprovod ve studiu, gestem diváka upozorní na fotografii a její obsah tematizuje (nahrazení tématu výpovědi deiktickým prostředkem jsme zaznamenali v osmi případech):

(14) Tuhle tvář znal před víkendem jen málokdo. Teď ale poprava šíitského duchovního v Saudské Arábii ještě vyostřuje už tak výbušnou situaci na Blízkém východě.

O téhle fotografii, pořízené průmyslovou kamerou dnes ráno na bruselském letišti, jsme už mluvili.

Podobně jako v případě M. Augustové ani zde není vzhledem k celkovému počtu výpovědí počet těch se subjektivním slovosledem nějak významný (patnáct výskytnů), ještě nižší frekvenci mají tzv. existenciální věty (čtyři výskyty):

(15) *Zásadní změny ve fungování nebankovních úvěrů mají na stole poslanci.
Sníh vyhlíželi lyžaři dlouho.
Přibývá obcí, které chtějí novou kanalizaci...
Zemřel Imre Kertész.*

Moderátor častěji využívá ve výpovědích „měkký začátek“ a vstup zahajuje udáním časoprostorových okolností (šestnáct výskytnů tzv. kulís v iniciální pozici):

(16) *Hodinu po krveprolití na letišti udeřili teroristi znovu.
Ze stanice Melbek odjížděla během ranní špičky souprava.*

Jako nápadný aktivizační prostředek užívá M. Kubal v úvodních výpovědích kataforu. Tento postup je osvědčený i v tištěné publicistice (např. v titulcích), kde autor vytváří napětí a aktivizuje recipienta tím, že mu nejprve sdělí, co se stalo, zasažený personální či nepersonální objekt nebo jiný jev ale konkretizuje až následně (celkem jsme našli patnáct takových případů):

(17) *V osmnácti vstoupil dobrovolně do SS, bojoval na východní frontě a minimálně dva a půl roku sloužil jako dozorce v Osvětimi.
Byl to případ, který v prvních okamžicích plnil stránky nejenom českého bulváru.
Je to nejznámější symbol jednoho z nejznámějších českých zámek.*

Přehled tematicko-rematického uspořádání úvodních výpovědí přinášíme v případě moderátora M. Kubala v samostatné tabulce:

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
3. 1.	15	15	0
7. 1.	17	15	2 (Palčivá připomínka přesně rok poté. // Tečka za případem dívky, kterou v opilosti zabil Martin Půček...)

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
17. 1.	18	16	2 (Zásadní změny ve fungování nebankovních úvěrů mají na stole poslanci. // Sníh vyhlíželi lyžaři dlouho.)
25. 1.	16	13	3 (Až na dva roky by se mohly prodloužit hraniční kontroly uvnitř Schengenského prostoru... // Mezi špičky NATO se dostal další Čech.)
3. 2.	16	11	5 (Hodně otazníků a skoro žádné odpovědi. // Teď jedna z klíčových otázek celé kauzy.)
11. 2.	17	14	3 (Vězení za uplácení v justici. // Pryč jsou doby, kdy tento muž velel severokorejské armádě a fotili ho po boku Kim Čong-una.)
16. 2.	18	16	2 (Poslední jednání před klíčovým evropským summitem. // Dotace až půl milionu korun na rozjezd lékařských praxí v odlehlých oblastech.)
25. 2.	20	16	4 (Převést vedení energetického regulátora pod služební zákon chtělo ministerstvo vnitra. // První krok na cestě od arabštiny k češtině.)
2. 3.	17	13	4 (Donald Trump, Hillary Clintonová. Kontroverzní milionář, nejznámější politička Ameriky.)
11. 3.	16	14	2 (Pokuty ve výši čtyři miliony dvě stě tisíc korun uložila loni e-shopům Česká obchodní inspekce. // Drastické záběry, které většinou policie nechává ve svých archivech.)
22. 3.	17	16	1 (Klíčová místa dnešní tragédie a na nich naši zpravodajové.)

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
31. 3.	17	10	7 (<i>Investice, ale třeba i velký summit o jaderné bezpečnosti. // Přibývá obcí, které chtějí novou kanalizaci...</i>)

Tabulka č. 3: Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích M. Kubala

3.2 Také moderátor M. Kubal využívá ve svých výpovědích možnost vyjádření modálních významů. Ani on ovšem nebývá skutečným nositelem modálních dispozic a zprostředkovaně referuje o ději jako chtěném či nutném z hlediska jiného personálního subjektu. Počty výskytů vyjádřené modality přinášíme v následující tabulce:

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
32	27	44	24	22

Tabulka č. 4: Prostředky vyjádřené modality v příspěvcích M. Kubala

V případě vyjádření voluntativní modality tak moderátor v podstatě pouze konstatuje objektivní stav věcí a obsah propozice vztahuje k modálním dispozicím dalších personálních subjektů, jejichž volní úsilí vyvozuje z objektivně existujících indikátorů (*plameny poničily řídicí budovu a mezinárodní rychlíky do Polska a na Slovensko tak musejí jezdit jinudy; prezident chce, aby vláda přitvrdila v tlaku na norské úřady*). Při vyjadřování kategorie nutnosti se opět setkáváme jak s kategorií prosté nutnosti (sedm výskytů): *vládní návrh musí schválit parlament; dosud takového člověka museli lékaři jen nahlásit soudům*, tak s její podkategorií očekávanosti, záhodnosti: *všechny má prohlédnout revizní technik*. V případě vyjádření kategorie záměrnosti je zprostředkována vůle skutečných (o valorizaci penzí *chce vláda rozhodovat bez souhlasu parlamentu; kvůli životnímu prostředí chystají v sousedním Německu zásadní změnu; vláda by ráda stanovila pevný harmonogram*) i předpokládaných nositelů modálních dispozic (*kdo by se chystal strávit víkend prohlídkou slavné brněnské vily Tugendhat, ...*). Do této skupiny jsme zařadili i případy, kdy bylo

naopak vyjádřeno popření záměru a neochota vykonat predikovaný obsah sdělení (*aliance do koalice přímo vstoupit odmítala*).

Pokud získané informace moderátorovi nezaručují stoprocentní jistotu, sníženou míru přesvědčení signalizuje užitím kondicionálu (*Alena Vításková by tak i po nepravomocném odsouzení mohla ve funkci zůstat a řídit by se měla dál energetickým zákonem*) nebo adjektivem relativizujícím platnost sdělovaného obsahu (*údajný článek*). Při vyjadřování pravděpodobnosti na úrovni výpovědi moderátor využívá polyfunkční sloveso *mít* (*tahle fotografie, zveřejněná policií, má zachycovat tři podezřelé; v červnu pak měla česká civilní a vojenská tajná služba dostat vzkaz*), epistémické predikátory (*spekuluje se o jeho kontaktech na libanonské i ukrajinské tajné služby*) nebo lexikalizované modifikátory: (*a horníci podle všeho už nejsou tak radikální; fotografii už jsme samozřejmě viděli*).

Ve srovnání s ostatními moderátory je zde poměrně nízký počet výskytů výpovědi s vyjádřenou evidenciálností, objevovala se ve spojeních typu: *podle odborníků, podle krajského soudu či podle vyšetřovatelů*, odkazujících na poměrně neurčité nositele původce sdělení, v odpovídajícím kontextu se např. objevovalo zprostředkování názoru prezidenta republiky: *nezaměstnaní, kteří odmítnou práci, by měli podle něj dostávat jenom existenční minimum*. Podobně jako u ostatních moderátorů jsme nevyčíslovali výskyt výpovědi, jež sloužily k signalizaci evidenciálnosti samy o sobě: *a teď zpráva, která před chvílí přišla z Pentagonu*.

3.3 Sporadické je v prepisech příspěvků M. Kubala užití pasivních konstrukcí (v Česku se už dýchá líp; *spekuluje se o jeho kontaktech na libanonské i ukrajinské tajné služby*), první osoby plurálu sloves (*pojďme se podívat*) i výpovědi s otázkovou intonací (celkem tři výskyty, např. *Kdo dělal kompromisy, kdo naopak obětoval kariéru? Právě o tom bude... // Kdo za tím stojí? Poslední žijící útočník pařížských listopadových atentátů...*), s výrazně vyšší frekvencí se zde ale objevují modifikované syntaktické struktury. Jeho příspěvky tím jednak získávají charakter publicistických, nikoli čistě zpravodajských sdělení, jednak jsou tím podle našeho názoru přitažlivější pro recipienty; struktury, v nichž dochází k modifikaci úplných a pravidelných větných vzorců, tak fungují jako prostředek aktivizující jejich pozornost.

V devětatdacetí případech jsme zaznamenali výskyt elipsy přísudkového slovesa, funkce eliptických výpovědi přitom byla odlišná. Zpravidla byly užity jako úvodní výpověď nového příspěvku. Vypuštění verba finita v iniciální pozici je podle nás užito proto, aby se zájem recipienta soustředil čistě na předmět či obsah sdělení: *Nový evropský nouzový fond a v něm devatenáct miliard korun // A teď pár čísel // Zpátky do Prahy // Klíčová místa dnešní tragédie a na nich naši zpravodajové*, mezi zaznamenané případy jsme zařadili i kombinované výpovědi, ve kterých je předmět, resp. subjekt elidované výpovědi doplněn restriktivní vedlejší větou (*Drastické záběry, které většinou po-*

licie nechává ve svých archivech // Na jedné straně ženy starší padesáti let, které mají tradičně problémy sehnat práci. Na druhé straně druhý tradiční problém). Ojedinelé jsou pak výpovědi s výpustkou⁶ verba finita uprostřed příspěvků: Proč je tento muž Ali Fajád pro Libanonce i Američany tak důležitý? Muž z vlivné šiitské rodiny údajně napojený na Hizballáh, poradce ministra obrany ve vládě svrženého ukrajinského prezidenta Janukoviče. V tomto případě je motivací užití recipientsky atraktivní a efektní napojení na předchozí výpověď se stylizovanou tázací funkcí.

Od eliptických výpovědí užitých jako prostředek akcentace nových témat jsme odlišovali další typ neslovesných konstrukcí sloužících primárně k signalizaci tematického propojení s předchozím příspěvkem a důsledně umístěných vždy v iniciační pozici (celkem šest zaznamenaných výskytů): *Teď jedna z klíčových otázek celé kauzy // A ještě reakce hlavy státu // A ještě jednou proti proudu času až k ostravským televizním začátkům // Teď zpátky k uprchlické krizi. Jejich užití je účinným prostředkem pro zdůraznění významu sdělení připojeného obvykle za obrazovou reportáží.*

Jako samostatný typ neslovesných výpovědí hodnotíme i v případě příspěvků M. Kubala tzv. titulky, tedy výpovědi, v nichž vypuštěné verbum finitum není nasnadě, nebo by ani jeho doplnění nebylo funkční (celkem čtrnáct výskytů). Jejich užití je motivováno stejně jako v případě tištěné publicistiky, kde by měly především „prodávat“ zprávu (*Hodně otazníků a skoro žádné odpovědi; Palčivá připomínka přesně rok poté; Vězení za uplácení v justici*). Snaha zaujmout posluchače je v těchto případech evidentní, ještě nápadnější je v případě užití celého řetězce takto postavených konstrukcí, jako např.: *Donald Trump, Hillary Clintonová. Kontroverzní miliardář, nejznámější politička Ameriky. Dvě hlavní jména dosud nejdůležitějšího dne kampaně před americkými prezidentskými volbami.*

Pro moderátorský idiolekt M. Kubala je příznačná i vyšší frekvence kompletovaných výpovědí, v nichž dochází k rozdělení jedné syntaktické konstrukce na samostatné intonačně ohraničené celky. Ve sledovaném vzorku jsme zjistili celkem dvacet šest výskytů (*Poslanci schválili normu, která omezuje jedno z ústavních práv. Domácí svobodu // ... den, kdy se Evropě opět připomenul terorismus. A to přímo v jejím srdci. // Dnes je nabízel poslední kraj. Karlovarský // Po jejich projektech zůstaly škody za miliony korun. A desítky poškozených lidí. Hlavně ti, kterým tato organizace jinde pomáhá. Senioři a zdravotně postižení*). Intonační osamostatnění valenčních i nevalenčních doplnění slovesa vede opět k jejich zdůraznění.

Dalším projevem snahy o ozvláštnění je např. užití záměrného opakování (tři výskyty) vedoucího ke zdůraznění či intenzifikaci sdělované sku-

/6/ Zde máme na mysli opravdu pouze ty výpovědi, u kterých je možné dosazení přísudkového slovesa z verbálního či šíře zkušenostního kontextu, nikoli případy kompletace nebo dalších typů modifikací.

tečnosti: *Pojďme se podívat ještě na jeden hlas, hlas z Pražského hradu // ... i ta atmosféra a všechny ty můry, noční můry, které jsou spojeny se třináctým listopadem // Sníh vyhlíželi lyžaři dlouho. Tak dlouho, že někteří už nechtějí čekat, až...* Pragmaticky aktivním prvkem je rovněž vytváření opozic: *Sníh přinesl radost lyžařům a dětem, radníci ale nové účty, či konvenčních implikatur* (k terminologii blíže viz Hirschová 2006, s. 147n): *Útoky se sice odehrály v Belgii, mířily ale na cíle viditelně spojené s evropskými institucemi; Červený kříž pomáhá už přes sto padesát let těm nejpotřebnějším v těch nejhorších místech. Působení jeho po- bočky v Hradci Králové ale končí krachem a ostudou.*

4. Třetí moderátorkou vystupující aktuálně ve sledované relaci je Daniela Písařovicová. Pro analýzu jsme použili díly odvysílané 2., 8., 18. a 21. ledna; 5., 9. a 15., 23. února a 4., 7., 17. a 24. března 2016.

4.1 Jak je patrné z následující tabulky, i v případě příspěvků D. Písařovicové jsou výpovědi s objektivním slovosledem zastoupeny většinově. Uvedení tématu ze situačního kontextu jsme zaznamenali pouze v jednom případě (*A tohleto je hlavní postava Ali Fajád.*), pro moderátorčin styl je typická snaha „změkčit“ začátek jednotlivých příspěvků uvedením události do časoprostorového kontextu užitím kulis (dvacet osm výskytů):

(18) *Na českých horách se se zpožděním rozbíhá lyžařská sezóna. V Česku loni vzniklo skoro dvacet sedm tisíc firem.*

Mezi výpovědi s objektivním slovosledem řadíme i případy s nevyjádřeným konatelem děje. Tyto kataforické výpustky mohou rovněž aktivizovat recipienta, který je motivován vyslechnout zprávu až do konce právě proto, aby zjistil, o kom vlastně byla řeč. Mezi sedmi takto strukturovanými případy jsme našli jeden, v němž je neuvedení skutečného subjektu funkčně využito jako prostředku překvapení a komiky:

(19) *Devět let hlídal hranici v Náchodě, stačilo, aby ho pašeráci zahlédli, a sami často odevzdávali kontraband. Za jeho likvidaci dokonce gangy vypsalý odměnu. Teď jde Max do penze. Je to nejúspěšnější služební pes v Česku.*

V úvodních výpovědích je v kontextu sledovaného diskurzu poměrně vysoká frekvence výpovědí se subjektivním slovosledem (devatenáct výskytů), umístěním informačního jádra na samý začátek příspěvku autorka aktivizuje recipientovu pozornost, v případě relace odvysílané 7. 3. jsme tento aktualizací prostředek zaznamenali dokonce ve třech případech:

(20) *O rok dále zůstává v mateřské škole v Česku čím dál víc dětí. Výjimečnou transplantaci jater provedli chirurgové v pražském IKEMu.*

Soudy i státní zástupci postupovali nezákonně, tvrdí Íránec s českým občanstvím Šaharam Abdulah Zadeh.

Naopak existenciální počátek se v úvodních výpovědích objevuje minimálně (tři výskyty):

(21) Přibývá úředníků, pod služební zákon spadá 69 145 lidí.

Začíná Febio Fest.

Začíná nejposvátnější část duchovního roku.

Přehled slovosledné strukturace úvodních výpovědí opět přinášíme v tabulce:

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
2. 1.	16	12	4 (<i>I bezpečnost země patří mezi agendu, kterou mají na starosti prezident a premiér. // Ani déšť, ani sněh.</i>)
8. 1.	20	15	5 (<i>O miliardy korun přijde státní rozpočet kvůli neplánované odstávce ... // Zhruba 10 miliard korun nestihlo Česko pravděpodobně vyčerpat ...</i>)
18. 1.	16	13	3 (<i>Další kolo vyjednávání mezd a nové kolektivní smlouvy. // Tři vzácné busty římského císaře Hadriána na jednom místě.</i>)
21. 1.	20	15	5 (<i>Jakou roli hrál československý krátký film v 50. letech, ukazuje národní filmový archiv v nově vydaném souboru DVD. // Nový způsob vyúčtování elektřiny.</i>)
5. 2.	18	15	3 (<i>Nejsilnější kritika Česka ze strany Spojených států od listopadu 89. // Kus za kus, špion za špiona, občas i nevinný za vraha.</i>)

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
9. 2.	20	14	6 (<i>Víc peněz na asistenty, psychology, speciální učebnice nebo pomůcky. // A jak se proměňuje přístup ke vzdělávání v Česku?</i>)
15. 2.	16	12	4 (<i>Proti uvolnění obchodu s Čínou demonstrovali v Bruselu oceláři z celé Evropy. // Přísnější kontroly toho, proč ženy vydělávají méně než muži.</i>)
23. 2.	19	15	4 (<i>Unikátní záběry StB s knězem Janem Toufarem skrýval přes půl století Národní filmový archiv. // Více personálu do mateřských i základních škol.</i>)
4. 3.	15	14	1 (<i>Skončí těžba na dole Paskov či nikoli?</i>)
7. 3.	18	12	6 (<i>O rok dle zůstává v mateřské škole v Česku čím dál víc dětí. // Výjimečnou transplantaci jater provedli chirurgové v pražském IKEMu.</i>)
17. 3.	17	16	1 (<i>Začíná Febio Fest.</i>)
24. 3.	18	14	4 (<i>Čtyřicet let vězení. // Tři sta čtyřicet pět lidí propustí OKD do konce června.</i>)

Tabulka č. 5: Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích D. Písařovicové

4.2 Specifika moderátorského stylu se projevují i ve způsobu práce s vyjádřením modálních významů. V příspěvcích D. Písařovicové se poměrně často objevuje odkaz na původce předávaných informací a nejfrekventovanějším typem modality je evidenciálnost, ostatní typy modálních významů se objevují s prakticky stejným početním zastoupením:

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
30	30	31	30	48

Tabulka č. 6: Prostředky vyjádřené modalit v příspěvcích D. Písařovicové

Ke kategorii nutnosti opět řadíme i podkategorii záhodnosti či očekávanosti (*nový zákon by měl praxi změnit; peníze z Moskvy mají podle Britů destabilizovat Severoatlantickou alianci*), obvykle jde o případy, kdy je predikační obsah prezentován jako žádoucí a nutný, aniž by byl zjevný či dohledatelný nositel modální dispozice. I v případě příspěvků D. Písařovicové se méně často objevuje kategorie prosté nutnosti (jedenáct výskytlů) vyjádřená predikátorem *muset* (*srdce také musí zvládnout pohánět víc krve; několik z nich museli převézt do nemocnice*).

Modální predikátor *mít* je opět využíván napříč všemi modálními kategoriemi, je jím implikována např. různá míra přesvědčení či pravděpodobnosti (*náklady by tak měly vzrůst* (tedy velmi pravděpodobně vzrostou) *na víc než osm miliard korun*). Pro vyjádření prosté možnosti a její podkategorie dovolení je typicky užíván predikátor *moci* (*vlekaři můžou díky ochlazení zasněžovat; ve skladech totiž můžou zůstat maximálně patnáct dní*); tato kategorie je pak vyjádřena užitím dalších modálních predikátorů (*ministerstvu obrany to umožňuje výjimka zákona o veřejných zakázkách; nic mu prý nebrání velvyslanectví opustit*) vedle podkategorie dovolení se objevuje i prostá možnost (*izraelské policii se podařilo zneškodnit*).

Při vyjadřování záměru je typicky užít modální predikátor *chtít* (*ministerstvo vnitra chce letos dokončit bezpečnostní audit Česka; Evropská komise zároveň chce, aby do konce roku skončily kontroly*), do této kategorie jsme ale zařadili i další predikátory implikující význam záměrnosti či vyjadřující vůli konatele děje (*oba se chystají policii do konce týdne přihlásit; resort má v plánu prověřit stávající zákony; severokorejský vůdce Kim Čong-un nařídil připravit jaderné zbraně*).

Míru jistoty a přesvědčení o platnosti sdělovaného obsahu D. Písařovicová nejčastěji signalizuje užitím epistémických částic (*prý se jen nechali nachytat; v paradržické věznici se zřejmě úmyslně otrávil asi jedenáct vězňů; policejní tým Tempus nejspíš objasnil dvacet let starou vraždu*), vedle toho může být modální význam obsažen v predikátoru dané výpovědi (*radnice má za to, že šlo jen o nedbalost*) v polyfunkčním predikátoru *mít* (*Evropská komise se má sporným opatřením zabývat* (pravděpodobně, očekávaně bude) *příští středu; oteplit se v oblasti Laponska nemá ani v dalších dnech*) či v dalších modálních predikátorech (*naznačil, že země by mohla stáhnout své atlety z letní olympiády; ze snímků je patrné, že se v nich může nacházet biologický materiál nebo kovy*).

Jak jsme již konstatovali výše, moderátorka nejčastěji vyjadřuje odstup od sdělovaných informací a do příspěvku včleňuje odkaz na původce sdělovaných informací, na jeho názor či přesvědčení (*Andrej Babiš ho za to kritizuje. ... Sobotka měl podle něj místo vládní strany zastupovat vládu jako celek; podle premiéra Bohuslava Sobotky je jeho strana připravena; podle tuzemské hlavy státu jsou připraveny taky tři letecké spoje*). Odkazy se týkají i veřejných oficiálních listin či nařízení (*podle dnes platného zákona o veřejných zakázkách; podle amerických trestních sazeb*). V některých případech je nositel modální dispozice naznačen velmi vágně a je v podstatě nedohledatelný (*podle mnohých ale není tak čistá; podle statistik berou ženy za stejnou práci zhruba o pětinu méně*). Odkaz na zdroj se kombinuje i s dalšími modálními významy v případech jako: *Peníze z Moskvy mají podle Britů destabilizovat Severoatlantickou alianci*.

Do tabulky jsme nezaznamenávali případy vyjádření postojově hodnotících soudů, které jsou ve sledovaném materiálu ojedinělé: *Navzdory překážkám by dokument s Turky rádi podepsali už zítra*.

4.3 Pragmatická funkce kategorie trpného slovesného rodu je v příspěvcích užitá velmi omezeně (*první část materiálu byla dokončena už loni; na Slovensku se už zítra otevrou volební místnosti; v Bruselu se rozhoduje o zmírnění uprchlické krize*) a až na ojedinělý případ (*spekuluje se o jeho kontaktech na libanonské a ukrajinské tajné služby*) nebylo pasivum užit jako pragmaticky aktivní prostředek. Jako nástroj odosobnění a upozadění konatele děje funguje i synekdocha (šestnáct výskytů), nevyjádření agentu má však funkci stylistickou, nikoli pragmatickou (*Slovensko bude trestat vězením své občany, kteří bojují v cizině; Hong-kong zažil nejbouřlivější nepokoje demonstrantů; v listopadu Varšava odvolala šéfy všech čtyř polských tajných služeb*). V šesti případech byl jako aktualizací prostředek využit intonační průběh výpovědi; moderátorka s jeho užitím konstruuje pseudodialog s předpokládaným recipientem:

(22) *Polovina Čechů trpí nadváhou nebo obezitou, několik desítek tisíc lidí se pak potýká s těžkou otylostí, kde i pohyb působí velké potíže. Řešení? Podle specialistů jediné bariatrická operace.*

Skončí těžba na dole Paskov už letos, či nikoli? Odpověď hledají horníci i členové vlády.

A jak se proměňuje přístup ke vzdělání v Česku? Potřebuje společnost vědomosti, nebo spíš praktické dovednosti? Téma pro dnešní Fokus Václava Moravce.

V posledním z uvedených příkladů stylizovaná otázka funguje jako upoutávka na související publicistickou relaci.

4.4 Jako velmi aktivní prostředek ozvláštnění autorského stylu se ukázaly modifikované výpovědi bez verba finita. Do této skupiny jsme zařadili jednak eliptické výpovědi (celkem deset případů), které se vyskytují jak

v úvodních výpovědích, jež výrazně dynamizují, tak uvnitř příspěvků, kde působí jako efektní prostředek textové soudržnosti:

(23) Do centra dění Evropské rady v Bruselu teď za Bohumilem Vostalem ještě jednou živě.

Filmový festival o lidských právech letos nabízí sto dvacet tři dokumentů z dvašedesáti zemí. A hlavní témata? Migrace, konflikt na Ukrajině.

Od případů snadno dosaditelné výpustky predikátu jsme odlišili neslovesné výpovědi plnící funkci upoutávek či titulků (dvacet jedna výskytů) umístěné vždy v úvodu příspěvku. Bývá v nich obsaženo hypertéma celého příspěvku a podobně jako titulek mají celý příspěvek především „prodat“:

(24) Ani déšť, ani sníh. Za loňský rok chybí v průměru sto čtyřicet litrů na každý metr čtvereční.

Rok 2016 ve znamení Karla IV. Země si v květnu připomene sedm set let od narození nejvýznamnějšího českého panovníka.

Čtyřicet let vězení. Trest pro bývalého vůdce Bosenských Srbů Radovana Karadžiče za zločiny spáchané při násilném rozdělení Jugoslávie v 90. letech.

Pro autorský styl D. Písařovicové je příznačná vysoká frekvence právě těchto modifikovaných struktur, časté je rovněž intonační osamostatňování částí výpovědí, jež je rovněž velmi účinným prostředkem získání a udržení pozornosti. V příspěvcích se objevuje jak sporadické předsouvání (*Kritika kraje kvůli zanedbaným památkám, nedořešení problémů s prameny nejzadluženějších obcí v Česku, ale i možnost investic z Číny. Tak začala třídení návštěva Miloše Zemana na Karlovarsku // Víc peněz na asistenty, psychology, speciální učebnice nebo pomůcky. Co čeká školy v rámci společného vzdělávání dětí bez rozdílu handicapu, se ředitelé nově dozvědí z příručky, kterou pro ně připravilo ministerstvo školství*), tak častější postupné doplňování informací do intonačně samostatných celků (celkem šestnáct výskytů: *Cenu zakázky to sice stlačilo, ne vždy se to ale obešlo bez problému. Jako třeba v Luhačovicích // Evropě to ale nepomohlo, většina tamních burz ztrácela. Praha jako jedna z mála přidala. Zhruba procento*).

5. Posledním z moderátorů Událostí je Jakub Železný. K analýze jsme použili jeho příspěvky z 5., 12., 20. a 23. ledna, 1., 8., 19. a 21. února a 1., 9., 16. a 20. března.

5.1 V případě tohoto moderátora jsme zaznamenali nejmenší podíl úvodních výpovědí s jiným než objektivním slovosledem. J. Železný obvykle výpovědi strukturuje tak, aby jejich informační zátěž lineárně narůstala zleva doprava, při uvedení nové zprávy se pak objevují výpovědi s informačním nasycením východiskové části:

(24) *Íránce s českým občanstvím Šahrama Zadeha stíhaného za daňové úniky při obchodech s pohonnými hmotami zajistili na základě zatykače z Íránu.*

Výpovědi se subjektivním slovosledem jsme zaznamenali pouze ve dvanácti případech (*Soudní dohru má sobotní demonstrace příznivců Hnutí Pegida ve francouzském Calais // Pouze dva lidé uspěli se žádostí o náhradu věcné škody v souvislosti s výbuchy muničních skladů ve Vrbětčích*). Jako pragmaticky velmi aktivní hodnotíme tento jev např. v případě úvodní výpovědi Událostí odvysílaných 20. března: *Nejméně 13 lidí zemřelo při nehodě autobusu ve Španělsku*, kdy moderátor záměrně aktualizovaným slovosledem zdůrazňuje jádro tragické události, jejímiž oběťmi byli převážně mladí lidé vracející se z festivalu konaného v Barceloně. Omezený je ve sledovaném vzorku i výskyt existenciálních výpovědí (celkem jsme zaznamenali čtyři případy, např. *Zemřel George Martin; Začaly zápisy dětí do mateřských škol*). Zaznamenali jsme i podobně nízký počet výskytů (celkem dva) výpovědí s kataforou (*Zaplatil zřejmě nejvyšší kauci v historii české justice*), v jednom z výskytů je informace o personickém předmětu komunikace funkčně zařazena až na konec příspěvku:

(25) *Od lékaře mají předepsané dva invalidní vozíky, jeden mechanický a jeden elektrický. Přesto zdravotní pojišťovny čas od času zkoušejí nárok na dvě pomůcky zpochybnit. Ročně v desítkách případů. Hendikepovaní se pak dostávají do nepříjemné situace. Jeden z vozíků buď mají vrátit, nebo si ho odkoupit.*

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
5. 1.	13	13	0
12. 1.	17	17	0
20. 1.	15	13	2 (<i>Víc státu, méně obcím. // Další otazníky kolem podpory obnovitelných zdrojů v Česku.</i>)
23. 1.	17	17	0
1. 2.	14	12	2 (<i>První ostré měření sil uchazečů o pozice kandidáta na amerického prezidenta. // Další zásadní objev českých egyptologů.</i>)

Datum	Počet příspěvků celkem	Úvodní výpovědi s objektivním slovosledem	Úvodní výpovědi s variantním slovosledem
8. 2.	15	12	3 (<i>Soudní dohru má sobotní demonstrace příznivců hnutí Pegida ve francouzském Calais. // Pouze dva lidé uspěli se žádostí o náhradu věcné škody ...</i>)
19. 2.	14	14	0
21. 2.	18	12	6 (<i>Je možné odebrat rodiči dítě jen proto, že je handicapovaný? // Až půl roku se čeká na vyšetření v takzvané spánkové laboratoři. // Tři stupně mají vést ke zvýšení kvality českého školství.</i>)
1. 3.	14	13	1 (<i>Klíčový den amerických primárek.</i>)
9. 3.	18	14	4 (<i>Konkrétní údaje o zdravotnících i všech pacientech. // Zemřel Jindřich Goetz, jeden z nejznámějších českých architektů.</i>)
16. 3.	11	9	2 (<i>Z přijímání úplatků a zneužití pravomoci obvinila policie chomutovského soudce Ivana Nováka. // K velkým činům má nakročeno hlavní hrdina slavného Gončarova románu Oblomov.</i>)
20. 3.	17	14	3 (<i>Začaly zápisy dětí do mateřských škol. // Vážná hrozba na severu Iráku.</i>)

Tabulka č. 7: Slovosled úvodních výpovědí v příspěvcích J. Železného

5.3 I v případě příspěvků J. Železného převažuje výskyt užití epistémické modality, moderátor vyjadřuje buď sníženou míru přesvědčení o plat-

nosti sdělovaného obsahu, nebo se odkazem na informační zdroj zbavuje odpovědnosti za jeho pravdivost.

Voluntativní modalita			Epistémická modalita	
Kategorie nutnosti	Možnosti	Záměru	Pravděpodobnost	Evidenciálnost
38	34	32	43	42

Tabulka č. 8: Prostředky vyjádřené modality v příspěvcích J. Železného

Prostá nutnost vyjádřená modálním predikátorem *muset* se i tentokrát objevuje v omezeném počtu případů (čtrnáct výskytů; řekla, že *navýšení plateb musí být rozděleno férově; studenti už budou muset v budoucnu povinně maturovat z matematiky; souhlasit musejí oba zákonní zástupci; radnice musejí spoléhat na jinou kompenzaci*). Zpravidla se v rámci kategorie nutnosti vyjadřuje záhodnost či očekávanost děje s užitím modálního predikátoru *mít* (*hotov už je návrh informační brožury, která má propuštěným zaměstnancům poradit; pomoc by měla směřovat k zaměstnancům; už zítra by Evropská komise měla uvolnit hlavně Athénám nouzovou pomoc*). Dochází ke kumulaci modálního významu záhodnosti v rámci jednoho příspěvku, např. v případě předávání informací o očekávaném dopadu plánovaného zákona: *vládní nařízení mají snížit vysoký počet zastřelených lidí, ... rozšířit se mají bezpečnostní prověrky, ... víc peněz má jít na léčbu*. Sporadické je i užití negované formy (*ruští sportovci se možná nebudou smět zúčastnit Letních olympijských her; provozovatel nesmí uměle zasněžovat*).

Predikátor *moci* je pak typicky užít při vyjadřování kategorie prosté možnosti (*volné místo odpovídající profese by v Moravskoslezském kraji mohlo získat jen šestapadesát z nich*), vedle toho funguje jako polyfunkční prostředek při vyjadřování dalších modálních významů, např. pravděpodobnosti v případech, kdy jím moderátor relativizuje platnost predikátu (*v roce 2017 by se mohl zavřít důl Paskov*). Sporná je funkce predikátoru *mít* ve výpovědích typu: *Jeho hnutí by mělo být největším soupeřem sociálních demokratů, v nichž není na první pohled jasné, zda nositel modální dispozice (v tomto případě ministr financí A. Babiš) uvažuje o nutnosti, resp. očekávanosti děje, a pak by se jednalo o kategorii záhodnosti, nebo je nositelem modální dispozice sám moderátor a užitím modálního predikátoru děj hodnotí jako vysoce pravděpodobný*. Ojedinele došlo dokonce i ke kombinaci významu nutnosti a pravděpodobnosti (*Česko by pak padesátimilionovou dotaci muselo možná vrátit Evropské unii*). V rámci kategorie možnosti je vyjadřována i podkategorie dovolení, souhlasu (*jejich sběr umožní novela o zdravotních službách; zákon zadavatelům umožní; zákon přece nechává vládě možnost*), a to i v negované formě vyjadřující popření předpokládaného děje (*loterijní firmy už by nemohly posílat pětadvacet procent z výnosů*).

Nejbohatší spektrum výrazových prostředků se objevuje při vyjadřování záměru, vedle obvyklého predikátoru *chtít* (*vláda chce podobným činům zabránit*), jsme zaznamenali i další predikátory obsahující v sobě význam chtění či záměrnosti děje (*Kreml proto po ruské armádě, NATO a Pentagonu požaduje vysvětlení; vláda žádá důsledné prošetření; ministr kultury ale pana Breganta zatím odvolat nehodlá*).

Jak jsme již uvedli výše, nejčastěji vyjadřovaným typem modality je modalita epistémická, a to jak kategorie pravděpodobnosti (*výměnou si prý rakouské zbrojovce na schůzce řekl o úplatek; zaplatil zřejmě nejvyšší kauci; na volby se samozřejmě připravují; kde ho ale údajně zadržela tamní policie; Čapí hnízdo prý mu jako fyzické osobě nikdy nepatřilo; Česko zřejmě vyšle sto vojáků do mezinárodních jednotek NATO*), tak evidenciálnosti (*podle průzkumu; podle opozice; podle obžaloby; podle amerických lékařů; podle dnešních dat ministerstva financí; podle informací listu Gazeta Wyborcza*).

Do skupiny případů vyjádřené pravděpodobnosti jsme zařadili i výpovědi typu: *Od příštího roku má být pro děti povinný rok mateřské školy, domníváme se totiž, že modální predikátor je zde užít právě jako prostředek pro vyjádření téměř stoprocentní jistoty, jež může být ohrožena pouze např. nečekaným legislativním zásahem, polyfunkční epistémický predikátor moci pak slouží k relativizaci platnosti obsahu i ve výpovědích typu: Abdeslamovi komplici by se mohli pokusit o útěk. Přítomnost kategorie pravděpodobnosti je často utvrzována spojením s kategorií evidenciálnosti (František Mičánek ... by se mohl stát děkanem vojenské školy NATO ... Podporuje ho i šéf vojenského výboru Petr Pavel, jak píše deník Právo)*. Ke kumulaci modálních významů dochází i v dalších případech, kdy se např. pravděpodobnost, resp. nutnost kombinují s odkazem na zdroj:

(26) *Sám pan Mynář naznačuje, že rozhodnutí NBÚ může mít podle něj politické pozadí. V nejbližších dnech ho také chce napadnout u soudu.*

Spolu s ním ve stejném případě stíhá i advokáta, který měl podle ní úplatek nabízet.

Asadova vláda a její spojenci včetně Ruska musejí podle Francie okamžitě ukončit bombardování. Evropa musí podle českého ministra obrany Martina Stropnického podniknout konkrétní kroky.

Ojedinele jsou vyjadřovány i hodnotící postoje moderátora, jejich sporadický výskyt jsme již do tabulky nezaznamenávali (*zbývají na světě už jen tři exempláře tohoto zvířete. Všechny v kešské rezervaci Ol Pejeta. I tam ale pokusy o jejich rozmnožení bohužel selhávají*).

5.4 Ve výpovědích s užitým pasivem nedochází ani v jednom ze zaznamenaných případů k zneužití této gramatické kategorie ke snížení objektivitivy či informační kvality (*ve Spojených státech se zítra rozhodne o možném*

vítězi nebo vítězích v jackpotu; a zatýkalo se i v Paříži), naopak silný apel jsme vnímali při užití řečnické otázky (jediný výskyt: *Je možné odebrat rodiči dítě jen proto, že je hendikepovaný?*).

Málo časté jsou ve vzorcích případy elipsy (šest výskytů), kontextově dosaditelný predikát byl vypuštěn např. v následující úvodní výpovědi příspěvků odvysílaného 20. března: *A k reportáži ještě aktuální záběry našeho zpravodaje z Havany nebo uvnitř příspěvku z 19. února, v němž se funkčně s elipsou propojuje ještě kompletace: Následně naplno začnou kampaně. Pro či proti setrvání země v unii. A ještě jedno datum, 23. červen.* Postupné doplňování informací v kompletovaných výpovědích patří vůbec k nejčastějším výpovědním modifikacím (celkem devatenáct výskytů):

(27) Zaplatil zřejmě nejvyšší kauci v historii české justice. Sto padesát milionů korun.

Získávání stavebního povolení v Česku je příliš zdouhavé. ... Lépe je na tom většina států EU. Ale třeba i Etiopie nebo Mongolsko. V sousedním Německu se dá stavební povolení získat v průměru zhruba za tři měsíce. V Dánsku dokonce za dva.

Vicepremiér a šéf Hnutí ANO Andrej Babiš řekne, kdo podle něj vlastnil farmu Čapí hnízdo v době, kdy žádala o evropské dotace. Počká ale týden. Na mimořádnou schůzi sněmovny.

Ve srovnání s předchozími moderátory jsme zaznamenali omezenější výskyt uvedení příspěvku titulkem, celkem šlo o osm případů:

(28) První ostré měření sil uchazečů o pozice kandidáta na amerického prezidenta.

Další zásadní objev českých egyptologů.

Vážná hrozba na severu Iráku.

Účinnost posledního příkladu je pak zesílena rozporem mezi očekávaným a skutečným pokračováním příspěvku. Moderátor se v něm totiž nevěnuje předpokládaným hrozbám teroristických útoků, ale nestabilní Mošulské přehradě představující potenciální hrozbu pro desítky tisíc obyvatel přilehlých oblastí.

Závěrem: Výsledky práce s přepisy moderátorských vstupů odvysílaných v hlavní zpravodajské relaci veřejnoprávní České televize ukázaly, že ovlivňování a aktivizace předpokládaných recipientů probíhá i na syntaktické jazykové rovině a výrazové prostředky, jež jsou v tomto kontextu užity, velmi zásadním způsobem ovlivňují podobu idiolektů jednotlivých mluvčích.

V jednotlivých moderátorských vstupech očekávaně nedocházelo k zápornému snižování objektivitu či informační kvality, byla zde ale evidentní

snaha probudit a následně i udržet pozornost předpokládaných recipientů užitím aktivizačních prostředků; k nejnápadnějším z nich pak patřilo variování slovosledného uspořádání spojené s přesunováním intonačního centra či vytváření neslovesných, intonačně osamostatněných výpovědí, jejichž užití zvyšovalo dynamiku a apelativnost jednotlivých vstupů.

Kvantitativní vyjádření výskytů vybraných výrazových prostředků (k nimž jsme vedle užití výše zmíněného modifikovaného slovosledu a neslovesných výpovědí zařadili např. ještě užití modality, prostředky řečnického stylu (řečnické otázky, výpovědi se synekdochickým konatelem děje) či pragmaticky aktivní gramatické kategorie, jako např. slovesný rod) nám ukázalo, že výběr výrazových prostředků neprobíhá pouze na lexikální rovině (kde je zřejmě nejnápadnější), ale i v ostatních jazykových plánech. Výrazová pestrost těchto prostředků je pak důležitým faktorem nejenom při utváření specifického autorského stylu, ale zejména při aktivizaci předpokládaných recipientů.

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2015 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

LITERATURA

BURÁŇOVÁ, Eva

1979 „Vztah mezi pravděpodobností, dispoziční a záměrovou modalitou“; *Slovo a slovesnost* 40, č. 2, s. 98–101

FAIRCLOUGH, Norman

1989 *Language and Power* (London: Longman)

GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr

1983 *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty* (Brno: FF UJEP)

HIRSCHOVÁ, Milada

2006 *Pragmatika v češtině* (Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého)

KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana

2002 *Encyklopedický slovník češtiny* (Brno: Nakladatelství Lidových novin)

KOŘENSKÝ, Jan a kol.

1999 *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu* (České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích)

KŘÍŽKOVÁ, Helena

1973 „Větné typy a tzv. jistotní modalita“; *Studia slavica pragensia*. Univerzita Karlova, Praha, s. 107–114

MATHESIUS, Vilém

1947 *Čeština a obecný jazykozpyt* (Praha: Melantrich)

PALMER, Frank Robert

1995 *Mood and Modality* (Cambridge: Cambridge University Press)